

Grundtvigs Sindssygdom.

Af Søren Hansen.

Det er almindeligt bekendt, at Grundtvig gentagne Gange var sindssyg i saa høj Grad, at al Tvivl var udelukket. Enhver udførligere Levnedsskildring omtaler det, om end sædvanligvis i mere eller mindre tilslørede Udtryk og Overlæge Hjalmar Helweg, som har behandlet denne Side af Grundtvigs Personlighed med fuld Forstaaelse af Sindssygdommen og dens Forhold til hele hans Sjæleliv, nævner fire tydelige Udbrud foruden en Række Vidnesbyrd om, at den ogsaa ved andre Lejligheder har ytret sig paa umiskendelig Maade*). Helweg har Fortjenesten af at have paavist, at Grundtvig ikke blot nu og da var »sjælesyg« men i hele sit Liv led af en ganske bestemt, medfødt Sindssygdom, som i længere Perioder var i saa fuldstændig Hvile, at hverken han selv eller nogen af hans samtidige forstod Sammenhængen. Dertil udkrævedes der en gennemført psykiatrisk Analyse, og der er ingen Tvivl om, at Helwegs Opfattelse af Sygdomstilfældet som en manio-depressiv Psykose er rigtig. Denne Sindssygdom, der er ret almindelig, optræder som enhver anden Sygdom med meget forskellig Intensitet og ikke sjældent paa en saadan Maade, at Diagnosen kan være vanskelig, men hos Grundtvig var hele Forløbet saa typisk og foreligger saa klart belyst, at Tilfældet egner sig usædvanlig godt til nærmere Studium. Og Grundtvig vil ikke tabe ved det. Hans Geni var saa stort, at det godt kan taale en alsidig Belysning og, som Helweg fremhæver, en Hjernes Værdi skal ikke maales ved minutiøse Konstatering af dens Fejl eller Mangel paa Fejl, men af dens Frembringelser, af de Tanker der tænkes, og af de Spor disse Tanker sætter sig i Samtidens og senere Slægters Liv.

Grundtvigs Sindssygdom havde dybe Rødder i hans egen Slægt. Den manio-depressive Psykose er en i egentlig Forstand arvelig Sygdom, der optræder i Slægterne paa en Maade, som tyder paa, at den beroer ikke paa en enkelt Anlægsfaktor men paa en Række forskellige Faktorer, af hvilke en eller flere rimeligvis er ejendommelig netop for denne Sygdom, medens de øvrige ved Kombination med andre Faktorer fører til Udviklingen af for-

*) N. F. S. Grundtvigs Sindssygdom. København 1918.

skellige andre Sindssygdomme. Det er disse Faktorer, der gennem Kønscellerne overføres fra det ene Slægtled til det andet ved det man kalder Arv, idet de ved Befrugtningen samles i Ægget, under hvis videre Udvikling de medfører de Afvigelser fra Normen, som hos det fuldt udviklede Individ manifesterer sig som denne eller hin arvelige Sygdom. Om deres egentlige Væsen ved vi saa godt som intet, men det antages almindeligt, at der ikke sjældent er Tale om en Mangel af normale Faktorer eller om saadanne som modificerer, svækker eller forstærker Virkningen af andre Faktorer. Hvorledes det i saa Henseende forholder sig med den manio-depressive Psykose kan der ikke siges andet om, end at dens specifikke Faktor eller Faktorer rimeligvis er negative, hvilket vil sige, at der i det befrugtede Æg mangler en eller flere Faktorer, som normalt betinger Udviklingen af Evnen til at regulere Stemningslivet.

Efter den ejendommeligt springende Maade, hvorpaa Sygdommen nedarves, maa det endvidere antages, at denne eller disse Faktorer maa mangle baade i den mandlige og den kvindelige Kønselle, der smelter sammen ved Befrugtningen, for at Sygdommen skal kunne optræde hos det Individ, der udvikler sig af det befrugtede Æg. For Grundtvigs Vedkommende har man længe vidst, at han havde et medfødt Anlæg, ikke blot, som Helweg fremhæver, til sin Karakterstyrke og sine fremragende Aandsevner, men ogsaa, hvad han ikke omtaler, til sin manio-depressive Psykose fra sin Moder, i hvis Slægt der er forefaldet adskillige sikre Tilfælde af netop denne Sindssygdom. I den fædrene Slægt har man derimod hidtil kun kendt forskellige Tilløb til sygelige Sindsformationer, af hvilke dog ingen har haft en saadan Karakter, at de med fuld Sikkerhed kan betegnes som Tilfælde af manio-depressiv Psykose. Bedst kendt er Farfaderens Broder I s a a k G r u n d t v i g, som i 1725 blev Præst i Frederiksborg, men allerede i 1734 maatte tage sin Afsked, fordi han aldeles ikke kunde tøjle de ryggesløse Elementer i Sognet. Han skildres som en svag Mand, som frygtede for hvert Løv der røres og led af »en fast usædvanlig Svarmodighed og Sindets Banghed«, »en fast utrolig Frygt og Sjæleangst«, der tiltog med Aarene. Det er vel ikke udelukket, at det kan have været en særegen Form af manio-depressiv Psykose, men Tilfældet er ikke typisk, og efter alt hvad der foreligger, synes det naturligere at opfatte Sygdommen som en konstitutionel Neurastheni. N. F. S. G r u n d t v i g s ældste Broder N i e l s har rimeligvis lidt af samme Sygdom, om den end hos ham ytrede sig paa ganske anden Maade. Han døde 26 Aar gammel som Præst paa Guineakysten, hvor hans Opførsel var en saadan, at den maaske bedst med et noget vulgært Udtryk kan betegnes som et Anfald af, hvad man kalder »Tropeskuller«.

Selv om disse Tilfælde vel ikke med Føje kan karakteriseres som manio-depressive, maa det dog antages, at de har været arveligt betingede som Udslag af Anlægsfaktorer, som medvirker ved Udviklingen af typisk manio-depressiv Psykose, der saa godt som altid optræder i Slægter, hvor der ogsaa findes saadanne Psykopatier.

I Grundtvigs fædrene Slægt er der imidlertid optraadt et Tilfælde af denne Sygdom, som fjerner enhver Tvivl om, at han ogsaa fra den Side havde et medfødt Anlæg til den. Hans Farbroder Jacob Biørn Grundtvig druknede sig nemlig under et Anfald af dyb Depression, hvorom han selv har fortalt i et efterladt Brev. Helweg omtaler ham ikke, men fra anden Side foreligger der fuldkommen tilstrækkelige Oplysninger om ham.

Jacob Biørn Grundtvig var født paa Sejro 22 November 1738. Han var oprindelig Landmand og bl. a. Forvalter paa Hovedgaarden Aagaard i Gjørlev Sogn, fra hvilken Tid der haves en anbefaling for ham udstedt 25 Juni 1863 af Byfoged O. Bruun, til Brug ved et Forsøg paa at opnaa en lignende Stilling ved Universitetets Godser. Han omtales her i meget rosende Vendinger, som en Mand, der forstod, hvad der hørte til for at forestaa et Jordegods og Omgang med Bonden og Landvæsenet. En saadan Stilling fik han imidlertid ikke, men han blev samme Aar ansat som Kopist i Konsumptions- og Folkeskattekontoret under det kgl. Generaltoldkammer og Kommercekollegium, hvor han forblev, indtil han i 1769 blev Konsumptionsforvalter i Saks-købing. Allerede Aaret efter mistede han dog dette Embede, fordi Konsumptionen blev bortforpagtet, og i de følgende Aar var han »brødløs« og søgte uden Held forskellige andre Embeder. Han blev ganske vist i September 1772 udnævnt til Kontrollør ved Stranden mellem København og Helsingør, men han frasagde sig Stillingen, forinden han skulde tiltræde den, og F. L. Grundtvig mener*), at han paa det Tidspunkt rimeligvis var sindssyg. Han trak sig dog snarere tilbage, fordi han fandt Stillingen for ringe for en Mand med hans Kvalifikationer. Det samme gjorde en anden Ansøger med et godt Navn (Bartholin). De fra denne Periode foreliggende Ansøgninger er nok holdt i en noget mismodig Tone, men ikke mere end efter Omstændigheden naturligt, og de røber ingen Sindssygdom. Som Bilag til den sidste af dem er der opbevaret en Pro Memoria, dateret 26 December 1773, paa en halv Snes Kvartsider »betræffende Landbrugets Forbedring i adskillige vigtige Punkter«, som giver et godt Indblik i hans hele Mentalitet. Den rummer vel ingen store eller synderligt nye Tanker, men heller ingen Fantasterier, og den er klart og forstandigt skreven

*) Den Grundtvigske Slægts Oprindelse. Den danske Højskole 1904.

og handler om saa jævne Problemer som rigtig Anvendelse af Gødning, Jordbehandling og lignende Ting, som det netop paa den Tid interesserede saa mange oplyste Landmænd at udbrede nyttig Kundskab om. Det var heller ikke nogen daarlig Ide at benytte dette Middel ved et Forsøg paa at vinde Kancelliets Gunst i de Tider, da alt, hvad der kunde tjene til Landbrugets Forbedring, blev mødt med Velvilje. Det var ikke sindssyg Mands Tale.

For saa vidt er der ikke noget paafaldende i, at Jakob Biørn slog sig paa Landvæsenet, da alle hans Forsøg paa at opnaa en passende Embedsstilling havde vist sig frugtesløse. Han havde god Forstand paa det, og om han end selv var ubemidlet, saa maa han dog have haft Adgang til den fornødne Kapital, eftersom han i sine Ansøgninger om et Par Amtsforvalterembeder kunde tilbyde at stille den Kaution, der maatte forlanges.

Den 21 Februar 1775 købte han saa Trudsholm Gaard og Gods i Sonnerup Sogn og Østrup Gaard og Kirke i Kirkerup Sogn af Assessor Anders Dinesen og om denne ejendommelige Handel foreligger der udførlige Oplysninger i Skiftet efter ham*). Købesummen blev, antageligt efter forudgaaende mundtlig Forhandling, fastsat til 48,500 Rigsdaler, hvoraf 23,000 skulde henstaa i Trudsholm og 7000 i Østrup. De øvrige skulde betales til 11te Juni 1777 med 4 pCt Rente fra førstkommende 11 Juni og fra samme Tid Renter af de 30,000 i Prioriteterne. Disse Vilkaar var saaledes klare nok, men i Kontrakten tilføjes det, at »som Køberen har begæret at maatte betale paa Købet efter hans Lejlighed, saa afskriver jeg Assessor Dinesen samme paa Købesum og Renter, og forbinder Køberen sig i den Henseende til at betale derpaa til førstkommende 11te December 1775 1000 Rigsdaler og til 11te December 1776 1000 Rigsdaler«.

Dermed var Handelen sluttet og Jacob Biørns Svoger, den senere Biskop Balle, den Gang endnu Professor i Theologi ved Københavns Universitet, og en O. Kraft, formodentlig den senere Rektor i Odense, skrev under paa Kontrakten til Vitterlighed — ikke som Kautionister, men endnu samme Dag blev der uden disse gode Mænds Bistand føjet et lille Tillæg til Kontrakten, hvorved Assessor Dinesen forpligtede sig til at »udtælle til Grundtvig ved dette Køb 1000 Rigsdaler, nemlig 400 Rigsdaler om faa Dage og inden 1ste Marts og de andre 600 Rigsdaler til 1ste Maj, hvilke Et Tusinde Rigsdaler saa igen betales mig med Rente 4 pCt til 11te Juni 1776«.

Næste Dag kvitterer saa Jakob Biørn paa selve Kontrakten for 200 Rd og den 28 Februar yderligere for 200 Rd.

*) Landsarkivet for Sjælland m. m. Roskilde Amt, 1775, Nr. 62.

At denne Transaktion kunde komme i Stand, kan neppe forklares, uden at antage en manisk Opstemthed hos Køberen, der har imponeret ikke blot Sælgeren, men ogsaa de to Vitterlighedsvidner. Købesummen var rimelig. Dinesen solgte Aaret efter Trudsholm for 34,000 og Østrup for 13,300 Rd, men paafaldende er det, at han ikke betingede sig nogensomhelst kontant Udbetaling, da han solgte begge Gaarde til Jakob Biørn og det saa meget mere, som han kort efter købte det langt større Gods Gyldenholm for 75,000 Rd, og derfor maa have haft nogen Brug for rede Penge. Den Del af Købesummen, der skulde udbetales, kunde det vente med i to Aar, og det var Jakob Biørn, der selv begærede eller dog stillede i Udsigt at betale et ganske vist mindre Afdrag allerede til førstkommende December Termin og et lignende det følgende Aar. Dinesen har vel nok kendt ham, men intet tyder paa et saa intimt Forhold imellem dem, at det kan forklare hans kulante Optræden og de to Vitterlighedsvidner har neppe haft nogen afgørende Indflydelse paa Handelens Forløb. Det var et Par lærde Mænd fra Hovedstaden, som sikkert ikke har haft synderlig Forstand paa Ejendomshandel. Deres Nærværelse var kun et Vidnesbyrd om, at de ansaa Jakob Biørn for en hæderlig Mand, hvad han for saa vidt ogsaa var. At han, efter at de var rejst, slog Dinesen for de 400 Rd, kan ialfald ikke kompromittere ham, da det maa betragtes som et Slags Lidkøb, der ikke spillede nogen større Rolle for den rige Mand, men det er betegnende for Jakob Biørns Sindsstemning i de Dage, at han, Dagen efter at han havde faaet de første to Hundrede, sendte det ene til sin Søster *N i n n e C h r i s t i n e*, der holdt Hus for Faderen paa Vallekilde, fordi en Del Dækketøj og Sengklæder, som hun havde laant ham, »tog liden Skade paa Rejsen«. Han formanede hende ved samme Lejlighed om at sætte dem paa Rente, og Sagerne skulde hun nok faa igen, hvis hun giftede sig. Saa velhavende følte han sig.

Jakob Biørn Grundtvig overtog saa Trudsholm fra 1ste Marts samme Aar, men allerede den 4de Marts forsvandt han, og da Assessor Dinesen ikke senere hørte fra ham, indrykkede han følgende Bekendtgørelse i Københavns Adresse Kontors Efterretninger for 4de April.

»Da forrige Kongelige Consumptions-Forpagter Sr. Jacob Biørn Grundtvig, med hvem jeg Cancellie Assessor Anders Dinesen havde den 21 Februarii 1775 contraheret om min Gaard Trudsholms Afhændelse, med mere, som han allerede havde nest paafulgte 1' Martii taget i Possession, er den 4de Dito sidstleden derfra afreyst, og skriftlig efterladt sin Declaration til mig, at han ikke kan vedblive Contrakten og Købet, eller deraf vil benytte

sig, men udlader sig med saadanne Udtryk, at jeg kunde antage mig igien Gaarden og det der var contraheret om, siden han ey ventede at returnere. Og da jeg og hans Paarørende ikke siden haver kundet opspørge hans Opholdssted, for derom yderligere at handle, saa haver jeg, som en ved hans Afreyse og Declaration ophævet Contract, nu antaget mig Gaarden og Godset som min Eyendom. Skulde bemeldte Grundtvig eller hans Creditorer og Paarørende herimod have noget at indvende ville de inden 6 Uger a Dato paa lovlig Maade melde sig med deres Præentioner hos mig, eller siden tie stille.

Den i Bekendtgørelsen omtalte Declaration findes i Skiftet og lyder saaledes:

Trudsholm, den 3' April 1775.

Velædle og Velb.
Allerhøjestærede Hr. Assessor.

Jeg er siden Deres og Families Afrejse herfra bleven saa sindsyng, og en besynderlig Frygt har omgivet mig, saa jeg ret er sat i bedrøvelig Sindsforfatning, og i hvormeget jeg end grubler og grunder, finder at det ikke er hverken Dem eller mig tjenlig at forblive her, især saadan en vis Omstændighed som jeg havde i Tankerne er slaaet, mig Fejl. I besynderlig stor Uro er jeg baade Dag og Nat, og kan aldeles ikke sove, og derfor med den inderligste Vemodighed maa beklage de Øjeblikke, der ere anvendt paa vore Mellemlinger, og endnu mere at de ere komne saa vidt, og ikke kan komme os til den formentlige Nytte og Fornøjelse.

Akl min Gud! hvor røres jeg ved at tænke paa denne ulyksalige Stund — Nøglerne og Papirerne finder de ligesom det er mig overleveret. Jeg er saa beklemmt, at jeg ikke kan udføre mere, især da jeg tænker paa Deres og min Families Sorg, over den begyndte og fuldendt Oprørighed, der mest geraader til min Ulykke i Tid og Evighed, mine Taarer herover er mange, og de udvælder hypigt, og jeg er færdig at tabe Pennen af en bedrøvelig Afmagt. — Nogle af Pengene er forbrugt, men dem finder De adskillige Ting for igen, men Kornvarerne er der alle. For Guds Skyld lad Deres dydige Kone, og Jomfru Søster ej for hastig faa denne Ulykke at høre.

Gid jeg vidste at blive ved det, men jeg ser det ikke.

Alt dette skrives og forklares af en ængstelig og beklemmt, som sukker og raaber, men ej tør bede længere, thi min Sindsuro er stor, og jeg har haft allerede de Tanker, med hvilke jeg har for-tørnet den naadige Gud, og derfor ej tør komme til ham i Bøn

og Haab mere. — Jeg forlader da Egn og Sted, og ved ej hvor vi findes mere; Lev derpaa saa vel som det efter saadanne bedrøvelige Omstændeligheder kan ske.

Deres ærbødige

Grundtvig.

Trudsholm d. 4. Martii 1775.

Allerede to Dage efter, at Adresseavisen havde bragt Dinesens Bekendtgørelse modtog Amtsforvalter og Herredsfoged i Roskilde *M a n d i x R o s t e d* fra en Student *B a n g*, som Dinesen havde sat til at have Tilsyn med Trudsholm, et Brev, hvori det meddeles, at Jakob Biørn var fundet druknet i Gravene omkring Gaarden. Man havde allerede tidligere søgt efter Liget i dem, men det var trukket ned i Bunden af et Par store Sten, der var knyttet til et Stykke Reb om den Dødes Hals, og det var derfor først kommet frem efter at være gaaget i Forraadnelse.

Der kan efter alt det foreliggende neppe være mindste Tvivl om, at Jakob Biørn tog sig af Dage under et alvorligt Udbrud af manio-depressiv Psykose. Han havde ved Købet af Trudsholm gjort en saa god Forretning, at der ikke var rimelig Grund til at fortryde det, fordi »en vis Omstændighed, som han havde i Tankerne, var slaaet fejl«, som han skriver i det bedrøvelige Afskedsbrev. Der forlyder ikke noget om, hvad det var for en Omstændighed, men der var da over to Aar at løbe paa, og der har rimeligvis været Korn nok paa Lofterne til foreløbig nødvendig Driftskapital, foruden de 400 Rigsdaler, som Dinesen saa rundhaandet havde forstrakt ham med. Naar Jakob Biørn alligevel tabte Hovedet, saa snart han var bleven alene med sig selv paa den store Gaard, kan det kun være, fordi hans opstemte Sindstilstand slog om til en rent sygelig Depression, der ganske tog Magten fra ham, saa der ikke var anden Udvej end Selvmordet.

Men Jakob Biørn Grundtvig var ogsaa kun en jævn Mand, hans store Brodersøn havde andre Udveje.